

izdržati. Društvo je imalo i svoje podružnice u svim jačim kulturnim središtima Hrvatske, pa je i ondje aktiviralo svoje članove, većinom srednjoškolske profesore, na provođenju svojih stručnih i znanstvenih zadataka. Središnjica je onamo slala i svoje najvažnije predavače, pa je tako ostvarena suradnja članova HFD-a u najvećem dijelu Hrvatske, od Vinkovaca i Osijeka, preko Petrinje, Karlovca, Pule, Rijeke, Splita sve do Dubrovnika.

Nije zadatak ovoga osvrtu da prikaže djelatnost HFD-a u svih dvadeset godina njegova postojanja. Moj je zadatak bio da obnovim uspomene na najstarije njegovo razdoblje i na utvrđivanje temelja za djelatnost u tih dvadeset godina. Tko bi htio prikazati čitavu djelatnost Hrvatskog filološkog društva, taj bi morao napisati omašnu knjigu u kojoj bi do osobitog izražaja došao prinos časopisa »Jezika«, »Umjetnosti riječi«, »Filologije«. Ja bih ovdje mogao reći samo to da se bez njih ne može ni zamisliti današnji stupanj nauke o jeziku i književnosti u Hrvatskoj.

Stoga pri današnjoj našoj proslavi 20. godišnjice Hrvatskog filološkog društva treba odati priznanje svim onima koji su pridonijeli osnivanju i izgradnji HFD-a. A današnjoj generaciji možemo poželjeti samo da nadmaši u radu i požrtvornosti svoje starije prethodnike.

OSNOVNI PRIRUČNICI HRVATSKOGA JEZIKA NA TEMELJU HRVATSKIH VRELA

Izjava Matice hrvatske u povodu saopćenja Matice srpske

Saznavši da Matica hrvatska odustaje od daljnje izradbe zajedničkoga Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika odnosno Rečnika srpskohrvatskog književnog jezika Matica je srpska dala za javnost saopćenje koje je objavljeno u više dnevnih listova (npr. u Borbi, 10. 1. 1971, u Vjesniku 12. 1. 1971). U povodu toga je Matica hrvatska dala 19. 1. o. g. izjavu koja je pretežnim dijelom načelnoga značenja i važan dokument u ostvarivanju prirodnih prava hrvatskoga književnog jezika pa je zbog toga donosimo i u jeziku.

U jednom se dijelu tiska u posljednje vrijeme često pisalo o rječniku što su ga Matica srpska i Matica hrvatska zajedno hile počele izdavati, a sada ga prva želi privesti kraju, dok je u drugoj prevladalo mišljenje da je bolje povući se od toga pothvata. Konačno se pojavilo i službeno saopćenje Matice srpske u kojemu ona nastoji dokazati da nije dala nikakav povod tome prekidu, nego je do samih granica svojega uvjerenja i načelnog stajališta, tolerantno i dobrohotno izlazila u susret zahtjevima Matice hrvatske. Ujedno Mladen Leskovac, predsjednik Matice srpske, izjavama u visokotiražnoj »Politici« pokušava stvo-

riti nervozu oko odnosa dviju Matica prikazujući kao da Matica hrvatska želi uskratiti Matici srpskoj porabu onoga leksikografskog gradiva koje je kod nje pohranjeno za taj zajednički posao.

Zbog svega je toga potrebno da Matica hrvatska razjasni općinstvu o čemu se zapravo radi, da obrazloži svoja gledišta i obznani svoje odluke.

Bez obzira na lingvistički odnos u dijalekatskoj podlozi na kojoj su zasnovani suvremeni jezični standardi Srba, Crnogoraca, Muslimana i Hrvata i koliko god se ta podloga mogla prema uobičajenim mjerilima smatrati jednim slavenskim jezikom, nema dvojbe da se radi o jezičnim standardima više naroda, o medijima raznih kultura, o različitim tijekovima povijesnoga kontinuiteta u stvaranju standardnih oblika, o različitim sustavima jezičnih vrijednosti: jednom riječju, o više različitih jezičnih izraza duboko utemeljenih u povijesti naroda koji se njima služe i izražavaju.

Jezični izraz hrvatskoga naroda ima snažno izgrađenu osobnost, pa je zato prirodno govoriti o hrvatskom jeziku, a i potrebno je kad se nailazi na shvaćanja koja, pozivajući se na lingvistički odnos dijalekatske osnove književnih jezika, žele osporiti kulturnu, vrijednosnu i konačno narodnosnu individualnost i cjelovitost hrvatskoga jezičnog izraza i tako izbjeći sve tehničke, društvene, političke, a i kurtoazne konsekvencije koje proizlaze iz te činjenice.

Na žalost je uprava Matice srpske u poslu oko rječnika dosljedno, uporno i svim razlozima usprkos ustrajala na upravo takvu osporavanju. Umjesto da radi na afirmaciji bogatih i svakoga poštovanja vrijednih jezičnih tečevina srpskoga naroda, da se brine oko njihova razvoja i suvremena normiranja, upela je da onemogući, oteža ili prikaže u lošem svjetlu sva nastojanja hrvatskih lingvista da utvrde povijesno izrasle vrijednosti svojega književnog jezika i da na njihovu temelju formuliraju njegovu suvremenu normu i tako u slobodnoj odgovornosti pred svojom znanstvenom savješću i svojim narodom, bez tuđega upletanja, doprinesu njegovu konstituiranju.

Pa i sada, pošto su njezini predstavnici na razgovorima u Zagrebu prihvatili da u rječniku treba prikazati kulturnu cjelovitost i sustav vrijednosti hrvatskoga jezičnog izraza, ne želi potpisati zaključke sastavljene u tom smislu, nego rutinsko saopćenje za novine hoće prikazati kao zaključke.

Matici se hrvatskoj prigovara da je jednostrano prekinula suradnju s Maticom srpskom na Rječniku hrvatskosrpskog književnog jezika. Taj prekid je rezultat stvarnih odnosa koji se provlače već dvije godine između Matice hrvatske i Matice srpske. Najavljen je u korespondenciji već g. 1969. ako ne dođe do potpisivanja zaključaka sa zagrebačkog sastanka 4. i 5. siječnja 1969. Dva put je Matica srpska odbila potpisivanje stilizacije zaključaka i predlagala samo svoju formulaciju, a nije se potrudila da ostvari neposredne dodire da se eventualno nađu prihvatljiva rješenja za obadvije strane.

Matica srpska prikazuje stilizatore zaključaka kao konačnu instancu i punopravne i završne sastavljače obvezatnih zaključaka. To, međutim, ne stoji. Oni su bili samo izabrani predlagači stilizacije zaključaka, a o njihovu prihvaćanju imali su odlučiti odbori obiju Matice. Ali ni ti stilizatori u komisiji nisu se o prvoj točki zaključaka složili u principu, nego samo pod pritiskom jednoga člana beogradske komisije da će inače doći do razlaza. Da tako važnu odluku ne donose samo dva člana Matice hrvatske, oni su pod spomenutim pritiskom potpisali stilizaciju, s izjavom da će o konačnom tekstu odlučiti obje Matice u svojim odborskim tijelima. Matica se hrvatska tako našla suočena s elementima diktata i prisile, pa je još manje mogla potpisati predloženi tekst zaključaka.

Od početka je uprava Matice srpske tumačila novosadske zaključke tako kao da oni onemogućuju svaki samostalan rad na hrvatskom jeziku, svaki stvaralački odnos hrvatskoga naroda prema svojim jezičnim vrijednostima. A pri tome ne vidi da bi Novosadski dogovor, kad bi doista značio to, bio ništavan već od začetka jer nitko nije vlastan da se odrekne neotuđivih prava svojega naroda.

Uprava Matice srpske ustraje na tim gledištima i danas. U svojem najnovijem saopćenju prigovara Matici hrvatskoj da »potpuno mimoilazi Novosadski dogovor i njegove demokratske, neprelazne i uvek aktuelne stavove o jedinstvu jezika, ravnopravnosti azbuke i narečja i pravu građana na slobodan izbor izražajnih sredstava na celoj teritoriji srpskohrvatskog jezika«. Iz formulacija Novosadskog dogovora ona dakle i dalje izvodi pravo da ne priznaje cjelovitost hrvatske jezične kulture, da poriče povijesni protek književnog izraza, da osuđuje nastojanja drugih oko razvoja svoje jezične kulture, da jezično područje različito po kulturnoj i državnoj pripadnosti uzima kao da je jedno i jedinstveno. Dosljedno, ona istraživanje, opisivanje i normiranje svojega jezika želi prikazati kao krnjenja tuđih prava, sputavanje tuđe slobode. Kao da pravo na narodni jezik nužno ne uključuje i pravo na njegovo poznavanje, njegovanje i predavanje novim naraštajima. Jednom riječju, zastupa mišljenja koja su i u doba bujnoga cvata etatističkoga unitarizma bila skrajnja i pretjerana.

Novosadski dogovor iz 1954. upotrebljava Matica srpska kao jedino i najmuđrije rješenje jezičnih pitanja hrvatsko-srpskog jezičnog područja. Sve se može mijenjati u našoj državnoj i međunacionalnoj politici, samo zaključci Novosadskog dogovora po njezinu mišljenju treba da budu nepromjenljivi. Ali kao i drugi dogovori, Novosadski dogovor je u znatnoj mjeri zastario. Danas se više ne može govoriti samo o književnom jeziku koji se razvio oko Beograda i Zagreba nego i o književnom jeziku koji se razvio oko Sarajeva i Titograda. Danas više nitko objektivno ne smatra da je narodni jezik Srba, Hrvata, Crnogoraca i Muslimana jedinstven kao što tvrdi Novosadski dogovor. Kad bi bio jedinstven,

ne bi nam ni bile potrebne takve diskusije o njemu. Novosadski dogovor ističe ravnopravnost ekavskog i ijekavskog izgovora, ali je upravo on pogrešnim tumačenjem i provođenjem pojma ravnopravnosti omogućio prisilan prodor ekavice i njezina rječničkog fonda u Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, u Crnu Goru i u saveznu administraciju.

Svjedoci smo da se u najnovije vrijeme ne samo Hrvatska, nego i Bosna i Hercegovina i Crna Gora odupiru ekavizaciji svojega književnog jezika, što nužno traži da se književni jezik svih naših četiriju republika osniva na njihovoj jezičnoj specifičnosti. To doduše obara zamišljenu i proponiranu jedinstvenost jezika, ali je zasnovano na prirodnom pravu naroda, što je mnogo važnije od zamišljene fikcije. Prema tome Matica hrvatska ne može u Novosadskom dogovoru gledati pogodno sredstvo za rješavanje naših jezičnih pitanja.

Kraj gledišta uprave Matice srpske daljnja je suradnja na rječniku postala nemoguća. Kad je postalo očito da ona ne želi prihvatiti, ne želi priznati i prikazati vrijednosnu i kulturnu cjelovitost i samobitnost hrvatskoga književnog jezika i uključiti je u zajednički rječnik kao izraz jedne nacionalne kulture, nego ustraje na bespredmetnu tumačenju Novosadskih zaključaka, Matica hrvatska drži da je svrhovitije obraditi hrvatski jezik posebno, stvoriti mu osnovne priručnike na temelju hrvatskih vrela i ostati u okviru vrijednosti hrvatskoga kulturnog izraza. Tako će se velik i važan posao moći ozbiljno i mirno obaviti, opisat će se zbiljski jezik u naravnom kulturnom okolišu, a ne konstrukcija koja je za volju neistinitoga jedinstva lišena zbiljskih vrijednosti.

A rječničkom građom skupljenom kod Matice hrvatske moći će se uredništvo Matice srpske, naravno, služiti, na način kako je to uobičajeno pri upotrebi dokumentacije u znanstvenoj praksi.

Matica hrvatska

REČENICE U REČENICAMA

Radoslav Katičić

(Svršetak)

Da opišemo (6) poći ćemo dakle od dvije ishodišne rečenice:

- (7) a. *Bara je na kraju znala to.*
- b. *Bara bi nam dala to.*

Unutrašnje ustrojstvo tih dviju rečenica dubinsko je ustrojstvo rečenice (6). Sad treba izraziti preoblike kojima se od (7) dobiva (6) i njezino površinsko ustrojstvo.